

HET VERLOREN PARADIJS

Jan Ton

De kracht van de mythe

Wij mensen vertellen elkaar verhalen, waarin we ons zelfbeeld en wereldbeeld telkens opnieuw delen en bevestigen. De oudste verhalen hebben de meeste kracht, al was het alleen maar omdat ze eindeloos vaak herhaald en tenslotte diep verankerd zijn in het collectieve onbewuste. Omgekeerd mogen we aannemen, dat juist die verhalen het vaakst worden verteld, die een belangrijke kern van waarheid bevatten en dus actueel blijven.

Eén van de bekendste verhalen is het paradijsverhaal uit de Bijbel. Het is een verhaal over de oorsprong van de mens, dat vergaande gevolgen heeft, al naar gelang ons begrip ervan. Eerst het verhaal zelf:

Het Paradijsverhaal

In het Bijbelboek Genesis wordt eerst verteld hoe de Aarde in zes dagen is geschapen door God, waarna Hij een rustdag nam, want 'Hij zag dat het goed was'. De kroon op Zijn werk was de mens, die Hij schiep naar Zijn 'beeld en gelijkenis'.

Voorts schiep Hij de hof van Eden, het Paradijs, en daarin plaatste Hij de mens. Die eerste mens was Adam en uit een rib van Adam werd Eva geschapen.

In het midden van de hof plaatste Hij de boom des levens en de boom van kennis van goed en kwaad en Hij zei tegen de mens: 'van alle bomen in de hof mag je eten, behalve van de boom van kennis van goed en kwaad, want als je daarvan eet, zul je zeker sterven'.

Al snel verschijnt de slang in beeld, die Eva verleidt om toch van die boom te eten, want, zegt hij: 'Gij zult geenszins sterven, maar God weet, dat ten dage, dat gij daarvan eet, uw ogen

geopend zullen worden, en gij als God zult zijn, kennende goed en kwaad'.

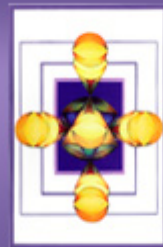
Eva ziet de aantrekkelijkheid van de boom en eet ervan. Vervolgens verleidt ze Adam om ook van de boom te eten en hij laat zich overtuigen. Zodra ze van de boom hebben gegeten, worden inderdaad hun ogen geopend en ze zien dat ze naakt zijn. Ze schamen zich en proberen zich te verbergen, maar God heeft natuurlijk alles gezien en Hij is boos vanwege de overtreding van het gebod. Hij stuurt ze het Paradijs uit met een aantal fikse vervloeking en dreigingen: 'met smart zult gij uw kinderen baren, de man (Adam) zal over u (Eva) heersen, in het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren'. Hij stelt ten oosten van de hof een engel met een flikkerend zwaard, die voor de mens de weg terug naar het Paradijs tot op heden afsnijdt.

De traditioneel-christelijke interpretatie

Nog steeds zijn er fundamentalistische groeperingen, die het hele verhaal letterlijk nemen en op grond daarvan de evolutietheorie van Darwin afwijzen. Nog in het begin van vorige eeuw werd er in gereformeerde kringen heftig gediscussieerd over de vraag of de slang werkelijk had gesproken of niet. Het is echter niet de letterlijke versie, die het diepst verankerd zit in het collectieve onbewuste, maar de betekenis, die er van oudsher aan gegeven is.

De overtreding van het gebod is de wereld ingegaan als de 'zondeval'. De hele mensheid na Adam en Eva gaat gebukt onder hun fout en draagt mede schuld. In mijn gereformeerde opvoeding moest ik uit de catechismus dit uit mijn hoofd leren:

Vraag: 'Vanwaar komt dan de verdorven aard des mensen?'

Antwoord: 'Uit den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouderen, Adam en Eva, in het Paradijs, waar onze natuur alzo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden'.

De redding kan niet meer uit onszelf voortkomen: alleen de komst van de Christus kan ons bevrijden van schuld.

Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan: hoewel we ons dus collectief schuldig moeten voelen, voor de enkeling is die schuld moeilijk te begrijpen en te verteren. En we krijgen gratis een zondebok aangeboden, meerdere zelfs. Het was immers Eva die Adam verleidde! Als zij er eens niet geweest was? En de slang verleidde Eva, de arme ziel. Wie sprak de slang die verleidelijke woorden in?

De slang in het verhaal is een soort tegenspeler van God, die Zijn woorden een andere wending geeft: hij belooft namelijk gelijkheid aan God en kennis van goed en kwaad. De slang is duidelijk verwant met figuren als de opstandige engel Lucifer of, in de Griekse mythologie, Prometheus, die het vuur van de goden stal.

Eva wordt al snel gezien als een soort verlengstuk van de slang door haar verleiding van Adam. Jacob Slavenburg beschrijft in 'De Verloren Erfenis', hoe in de eerste eeuwen van het Christendom een sterk vrouw-vijandig beeld werd gecreëerd: de vrouw als verlengstuk van de Duivel, als verleidster, oorzaak van zonde.

Er is in de Christelijke cultuur een enorm wantrouwen gegroeid ten opzichte van seksualiteit, begeerte, aarde, vrouwelijkheid. Het ideaal van het celibaat kwam op met als achtergrond het idee, dat de man het dichtst bij God stond en dat zo kon houden door zich te onthouden van elk vrouwelijk gezelschap en andere aardse begeertes. De man was er immers eerder dan de vrouw en zou toch over haar heersen?

In de laatste eeuw brokkelt dit mensbeeld snel af. De mannelijke spiritualiteit is verstand en wereldvreemd geworden. Het respect voor

natuur, de aarde, het vrouwelijke neemt toe en als we ons dan ergens schuldig over moeten voelen, is het wel de vernietiging van de aarde, die mede veroorzaakt wordt door het idee dat de mens vrij is om een soort vrije heerschappij over de aarde uit te oefenen zonder enig gevoel of respect. Het is geen toeval dat de 'nieuwe' spiritualiteit vooral door vrouwen wordt gedragen.

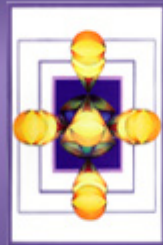
Goed, de traditionele interpretatie van het Paradijsverhaal kunnen we ten grave dragen, maar het verhaal blijft. Laten we eens opnieuw kijken met een andere blik.

Het ene dat verboden is

Joseph Campbell is bekend geworden door zijn vergelijkend onderzoek van mythen, verhalen en sprookjes over de hele wereld. Hij bundelt zeer uiteenlopende verhalen onder verschillende thema's en één daarvan is het thema van het 'ene dat verboden is'.

In het sprookje van Blauwbaard trouwt een meisje met de machtige Blauwbaard. Hij toont haar zijn kasteel en zegt dat het nu allemaal ook van haar is, behalve één kamer, waar ze niet mag komen en die op slot zit. Wat later vertrekt hij voor langere tijd en laat haar achter in het kasteel. Je kunt het raden: ze kan haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en opent de verboden kamer. De gruwelijk verminkte lijken van Blauwbaard 's vorige echtgenotes brengen haar op ruwe wijze tot bezinning. Met de nodige hulp overwint ze hem nog net op tijd, juist als ze dezelfde fatale weg dreigt te gaan als haar vele eerdere naieve voorgangsters.

Spannend hè? Zonder die ene kamer zou het een flauw sprookje zijn, het zou niet eens bestaan. Stel dat ze die deur niet geopend had. Een vreselijke waarheid zou haar (nog even) bespaard zijn gebleven. Maar ook dan hadden we nog geen goed verhaal gehad. Als we het lezen of horen, zitten we in spanning: we willen niet dat ze de deur opent vanwege het vreselijke dat daarachter verborgen zit en

tegelijk willen we wèl dat ze het doet, want we zijn vreselijk nieuwsgierig.

Vanwaar die fascinatie voor wat verboden is? Vanwege de beloning: onthulling van waarheid (hoe vreselijk ook), bewustzijn. De mens is hartstochtelijk op zoek naar waarheid en zoekt in alle werelden van de hemel tot de hel en alles wat daartussen is. Bewustzijn verwerven hangt altijd samen met het doorbreken van grenzen van angst en taboes, de confrontatie met je eigen naaktheid en kwetsbaarheid, het verlies van onschuld, pijn door eenzaamheid.

De verboden vruchten

Waarom zet God middenin het Paradijs die boom en verbiedt Adam en Eva vervolgens om ervan te eten? Dat is nog eens ergens de aandacht op vestigen! Laten we het beestje bij de naam noemen: verleiding. Zowel God als de slang verleiden tot hetzelfde. Het lijkt wel een samenzwering!

We kunnen de mythe ook lezen als een innerlijk gebeuren. Als kind kennen we nog geen onderscheid tussen goed en kwaad: we zijn onschuldig. Dat is de Paradijstoestand: van oorsprong zijn we kinderen van God, geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis. Dan worden we verleid, ofwel onze nieuwsgierigheid verleidt ons om op onderzoek uit te gaan. Kennis verwerven, onze macht vergroten, bewuster worden van onszelf, uitoefening van onze vrije wil, mystieke ervaringen zoeken, alle soorten van genot leren kennen, grote daden verrichten.

Helaas gaat de ontdekkingsreis van de mens niet over rozen. In het Paradijs is alles één en zolang we onschuldig zijn, hebben we vanzelfsprekend deel aan die eenheid. Maar het lijkt wel alsof we geboren zijn met veel méér dan we aankunnen of begrijpen. Een dier is wat ie is: daar kun je geen oordeel over hebben. Maar wij verwerven zelfbewustzijn, keuzevrijheid en veroveren die met pijn en moeite op de onwetendheid. We dwalen van

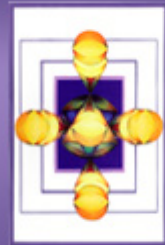
halve waarheid naar halve waarheid, op onze zoektocht afgesneden van de oorspronkelijke natuurlijke eenheid. Een eenzame weg, waarin we het zelf moeten uitzoeken en zelf alle consequenties dragen van onze daden.

Het grote avontuur

Het is ook een glorieuze weg. De slang heeft ons gelijkheid met God beloofd en God zelf zegt op de valreep zijn hulp toe. De weg is begonnen en begint telkens weer opnieuw. De weg is moeilijk en eenzaam, maar er is hulp.

In de Tarot van Arthur Edward Waite zien we op de kaart 'De Geliefden' het hele verhaal nog eens samengevat. Adam staat voor de boom des levens, Eva voor de boom van kennis van goed en kwaad van waaruit de slang haar toespreekt. Een stralende engel zegent het gebeuren want het is een glorieus moment.

God is aan een avontuur begonnen. Hij geeft zijn geliefde schepsel een vrije wil. Hij weet, dat het een moeizame en riskante onderneming is, want de consequentie van Zijn stap is, dat Hij een stuk controle opgeeft. Daar is heel wat liefde voor nodig, zoals elke ouder weet, die zijn of haar kind met vallen en opstaan ziet opgroeien.

Als wij al een beetje van die wijsheid hebben, hoeveel te meer de superieure goddelijke intelligentie, die dit avontuur is aangegaan! We worden serieus genomen, aanvaard als partners in het scheppingsproces. We mogen dwalen, fouten maken, in zeven sloten lopen: dat hoort erbij, op onze weg terug naar het Paradijs.